

Katedra Opolska

Zarys historyczny

Miasto Opole leży po obu stronach rzeki Odry na Równinie Opolskiej, w jednym z regionów Niziny Śląskiej. Po raz pierwszy wspomina o nim w 845 r. Geograf Bawarski. Jednym z ważnych świadków tysiącletniej kościelnej historii Opola jest kościół Podwyższenia Krzyża Świętego – obecna Katedra Opolska.

Z historycznych podań wynika, że jeszcze przed rokiem 1000, kiedy to Śląsk podlegał biskupowi Pragi, przybył do Opola św. Wojciech – jako ówczesny biskup Pragi – aby głosić tu Ewangelię. On też od początku założenia Opola stał się patronem miasta.

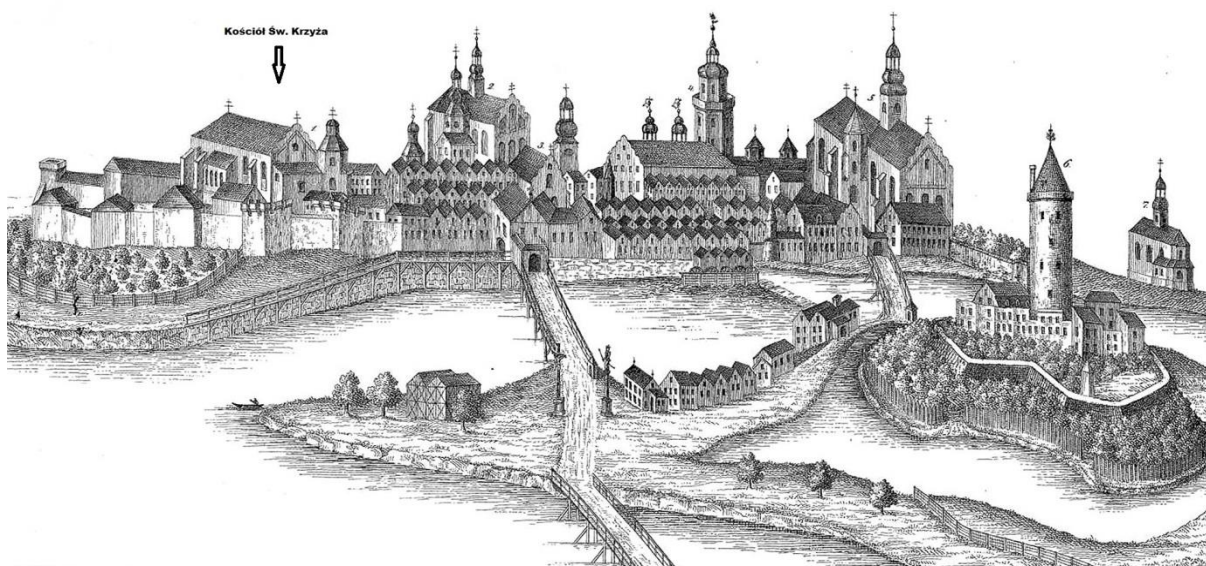
W 1002 roku w powstającym grodzie postanowiono wybudować drewniany kościół Św. Krzyża. Dowiadujemy się, że w 1024 roku biskup wrocławski Klemens przekazał nowemu kościołowi w Opolu relikwie św. Krzyża, które otrzymał w podarunku od św. Emeryka – syna króla węgierskiego, Stefana. Od tego też czasu miasto zmieniło swój herb i do piastowskiego orła dodało połowę krzyża. Pierwszym proboszczem i dziekanem nowego kościoła został duchowny imieniem Reginald.

Istotne znaczenie dla dziejów Opola miał wiek XIII. Wtedy to książę Kazimierz dokonał lokacji miasta na prawie zachodnim i obwarował gród nowym murem. W tym czasie biskup wrocławski Tomasz I ufundował przy kościele Św. Krzyża kapitułę kolegiacką, która w początkowym okresie liczyła 9 kanoników. Nie zachował się dokument fundacyjny, ale pierwsza wzmianka o istnieniu kapituły zachowała się w dokumencie papieża Grzegorza IX z roku 1239. Przyjmuje się zatem, że kapituła przy kościele Św. Krzyża w Opolu powstała w latach 1232-1239. Odtąd kościół Św. Krzyża stał się kościołem kolegiackim (potocznie zwany był kolegiatą). Do zadań kapituły kolegiackiej należał m.in. obowiązek prowadzenia przy kościele Św. Krzyża szkoły parafialnej, która początkami swego istnienia sięga roku 1268. Początkowo nauczanie odbywało się w języku łacińskim, w którym zresztą były sporządzane wszelkie dokumenty, lecz już w następnym wieku także w języku niemieckim. Do szkoły kolegiackiej uczęszczały dzieci rodzin bardziej zamożnych, w tym także chłopcy z rodzin kupieckich i rzemieślniczych. Nauczycielami byli początkowo duchowni, lecz z biegiem lat także nauczyciele pełniący obowiązki pisarzy miejskich, jak na przykład bakałarz Mikołaj z Szydłowa. Wiemy także, iż Opolanie chętnie posyłali na dalszą naukę swoje dzieci, o czym świadczyć może liczba Opolan kształcąca się na Uniwersytecie Jagiellońskim sięgająca w XIV wieku aż 60 osób.

W tym czasie ludność parafii Św. Krzyża, wraz z przyległymi wioskami, liczyła około 2 tysięcy. Dlatego też istniała konieczność budowy nowego, większego kościoła. Stary kościół został zatem rozbudowany w stylu romańskiej bazyliki z wieżą i uroczyscie poświęcony w 1295 r. Po rozbudowie kościół mógł pomieścić 4 tysiące parafian. W tym też czasie miasto zostało otoczone obronnymi murami i przybrało charakter typowego miasta średniowiecznego.

W późniejszych latach piastowscy książęta sprowadzili do Opola zakony dominikanów oraz minorytów (franciszkanów). Franciszkanie rozpoczęli budowę klasztoru i kościoła pod wezwaniem św. Trójcy, który ukończyli w 1329 roku. Zarówno dominikanie i franciszkanie, zakony mające dobre tradycje kaznodziejskie, włączyły się czynnie również w życie religijne opolskiej kolegiaty, głosząc w niej niedzielne kazania w języku polskim i niemieckim, a w okresie adwentu i wielkiego postu nawet codzienne. Od XIV wieku wprowadzono również obowiązkową katechizację dzieci nie tylko w czasie nabożeństw, ale również poza nimi.

Niestety w 1415 roku, w upalne lato, w kolegiatę Św. Krzyża uderzył piorun. Wspaniała świątynia spłonęła i uległa niemal całkowitemu zniszczeniu. Z powodu braku środków, zubożenia Piastów, odbudowa świątyni przeciągała się ponad 100 lat, bowiem zaawansowana już nowa budowa, padła ofiarą kolejnego pożaru w 1446 roku. Toteż nową kolegiatę oddano do użytku wiernych dopiero w 1520 roku. Wybudowano ją w stylu późnogotyckim, na starych fundamentach, z zachowaniem resztek pozostałych po wcześniejszej świątyni. Kościół nie posiadał jeszcze wtedy dzisiejszych, wysokich gotyckich wież. Dobudowano natomiast obecne prezbiterium i boczne kaplice: świętej Trójcy – od południa oraz św. Jadwigi i św. Anny – od północy. W swojej zasadniczej formie świątynia ta zachowała się do naszych czasów.

Panorama Opola widziana od zachodu (1685 r.). Po lewej stronie znajduje się Kościół Św. Krzyża z niewysoką pojedynczą wieżą. Litografia z książki Franza Idzikowskiego „Geschichte der Stadt Oppeln” ze zbiorów Bawarskiej Biblioteki Państwowej. Źródło: http://opole.fotopolska.eu/240509_foto.html

Odbudowa ta przypadła na czasy, kiedy Opolem władał ostatni z Piastów, książę Jan zwany Dobrym. Książę zmarł nie mając potomka, przez co był ostatnim przedstawicielem opolsko-raciborskiej linii Piastów. Z podań wiemy, że umierał powoli nękany reumatyzmem i artretyzmem, zaś ostatecznym powodem jego śmierci była ciężka grypa. Śmierć zabrała go w 1532 roku. Tymczasem już w czasie jego choroby wysłannicy Korony Czeskiej obstawili zamek książęcy, by zaraz po śmierci księcia splądrować jego skarby. Kilkanaście wozów załadowano srebrnymi monetami wywożąc je do Pragi. Śmierć ostatniego Piasta, dobrego i szczodrobliwego patrona opolskiej kolegiaty, poruszyła duchownych i rajców miasta, a także wszystkich mieszkańców Opola. Zgodnie z ostatnią jego wolą pochowano go z iście królewskimi honorami w kolegiacie opolskiej. Przed głównym ołtarzem świątyni wymurowano niewielką tumbę, w której złożono zwłoki Jana Dobrego w ołowianej trumnie. Jan Dobry ubrany został w strój rycerski, w prawej dłoni trzymał miecz książęcy, a w lewej sztandar Księstwa Opolskiego, tj. niebiesko-żółtą chorągiew z wyhaftowaną złotą nitką godłem Opola. Kilkadziesiąt lat później, dzięki staraniom Jana Oppersdorffa, przystąpiono do ufundowania dla Jana Dobrego okazałego nagrobka. Sarkofag ustawiono nad miejscem pochowania ostatniego Piasta. Obudowę nagrobka wykonano z białoszarego marmuru, zaś płytę przykrywającą sarkofag sprowadzono z Salzburga. Nad sarkofagiem, na czerwonej marmurowej płycie wmurowanej w ścianę, przedstawiony jest znak herbowy Piastów Opolskich: orzeł w koronie z rozpostartymi skrzydłami. Nad tarczą widnieje hełm, z którego spływają labry. W dolnej części umieszczono napis w języku łacińskim, który po polsku brzmi: *„27 marca 1532 roku zmarł wielmożny i sławny książę Jan, ostatni książę śląski w Opolu, Głogówku i Raciborzu wielce pobożny i szczodroblivy wobec Boga i ludzi. Amen.”* Przy tym sarkofagu kapituła kolegiacka niemal przez 200 kolejnych lat śpiewała swoje modlitwy brewiarzowe wspominając dobrego księcia opolskiego. Dzisiaj płyta ta znajduje się w bocznej kaplicy w południowej nawie kościoła.

Sarkofag księcia opolskiego Jana II Dobrego w Katedrze Św. Krzyża w Opolu. Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_II_Dobry_%28ksi%C4%85%C5%BC%C4%99_opolski%29#/media/File:Jan_II_Dobry.jpg

Niestety, w kolejnych latach świątynię ponownie spustoszyły pożary. Najpierw w 1615 r., a następne w latach 1622 i 1647 wyrządziły jej poważne szkody. Na domiar złego w 1634 r. podczas Wojny Trzydziestoletniej całe miasto, w tym i kolegiatę, splądrowały szwedzkie wojska. Po tych spustoszeniach odbudowany kościół otrzymał barokowe wyposażenie, z którego pozostał dziś ołtarz Trójcy Świętej.

W 1672 roku wybuchła w Opolu straszliwa zaraza, trwająca kilka lat, w czasie której wymarła połowa ludności miasta. Mieszkańcy Opola szukali ratunku u Matki Bożej w Piekarach Śląskich, gdzie znajdował się cudowny Obraz Matki Bożej, znany jako ratujący od zarazy i klęsk żywiołowych. Mieszkańcy Opola ślubowali, że jeżeli ustanie zaraza, odbędą pieszą pielgrzymkę do Piekar Śląskich, co też stało się w 1682 roku. Opolska pielgrzymka do Piekar była więc bardzo liczna. Z każdej rodziny uczestniczyły w niej po trzy osoby, a także bractwa św. Różańca i św. Franciszka, Sodalicja Mariańska, a także wszyscy duchowni tak diecezjalni jak i zakonni, oraz cały magistrat miasta.

Kiedy kraje chrześcijańskie Europy stanęły w obliczu zagrożenia ze strony Szwedów i Turków, jezuici z Piekar postanowili ratować cudowny obraz. W 1702 r. obraz przeniesiono do Opola, natomiast w Piekarach pozostawiono jego kopię. W Opolu czczony był najpierw w kościele Jezuitów, a po tym jak uległ on zniszczeniu, w 1813 r. przeniesiono go do kościoła Podwyższenia Krzyża Świętego. Od połowy XIX w. cudowny wizerunek znajduje się w kaplicy na końcu bocznej nawy. Opolska Madonna otaczana była zawsze wielką czcią wiernych. Przed cudownym obrazem modlili się m.in. król Jan III Sobieski przed Osieczką Wiedeńską, król August II Mocny oraz Achilles Ratti – późniejszy papież Pius XI, który w 1920 r. przebywał w Opolu z misją dyplomatyczną jako niezależny obserwator podczas plebiscytu. W dniu 21 czerwca 1983 r. na Górze Świętej Anny wizerunek Opolskiej Pani został ukoronowany przez papieża Jana Pawła II papieskimi, srebrno-złotymi koronami.

Kościół pw. Krzyża Św. (ok. 1880 r.). Na pierwszym planie widoczna jedna wieża dzwonnica. Źródło: „Opole - 150 lat fotografii” Urszula Zająchkowska, zdjęcie ze zbiorów Muzeum Śląska Opolskiego.

W 1810 roku Państwo Pruskie przeprowadziło sekularyzację dóbr kościelnych. W jej wyniku kapituła przy kolegiacie została zniesiona i skonfiskowano wiele elementów wyposażenia, natomiast państwo w zamian jednak zobowiązało się do przeprowadzania niezbędnych remontów obiektów kościelnych. W 1882 r. usunięto z kościoła barokowe ołtarze stojące przy filarach i zastąpiono je neogotyckimi.

W latach 1899-1900 zewnętrzny wygląd świątyni wyraźnie się zmienił. Dotąd posiadała ona jedną niewysoką wieżę dzwonnicy. Zaś w wyniku przebudowy, kościół otrzymał charakterystyczne dwie wysokie wieże, przez co po dziś dzień wyróżnia się wśród pozostałych budowli Opola.

Katedrę bez dwóch wież trudno by nam dziś było sobie wyobrazić, gdyby nie to, że można ją jeszcze zobaczyć na starych XIX-wiecznych zdjęciach. Kolegiata ma na nim tylko jedną, w dodatku niską, przysadziłą wieżę po prawej stronie. Rozpoczęcie ich budowy wiąże się z przypadającym w 1895 roku 600-leciem poświęcenia kolegiaty. W tym właśnie roku proboszczem parafii św. Krzyża został ks. Kasper Wrzodek. Jego poprzednik, Wilhelm Porsch, przed jubileuszem wymienił zniszczone cegły w zewnętrznych ścianach kościoła, a przede wszystkim wyposażył świątynię w nowe – neogotyckie ołtarze i figury. Roczniczy jednak nie doczekał, ponieważ zmarł w styczniu 1895.

Do budowy wież dwa lata później namówili ks. Wrzodka sami parafianie. Proboszcz natomiast wpadł na pomysł, jak przynajmniej częściowo sfinansować inwestycję. Zauważył, że wśród Opolan bardzo wzmógł się kult Matki Boskiej Opolskiej. Wieże miały więc stać się swego rodzaju jubileuszowym wotum ku jej czci. Sprowadzony z Berlina dominikanin o. Andrzej Schmidt głosił w parafii nauki propagujące kult Maryi.

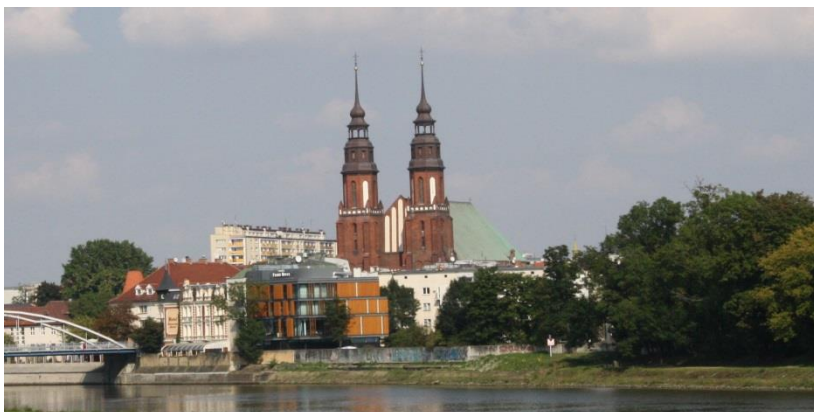
Pocztówka przedstawia kolegiatę św. Krzyża w latach 1915-16. Źródło: http://opole.fotopolska.eu/WszystkieZdjecia/Katedra_Podwyższenia_Krzyza_Swi_etoego_Opole,24,48?f=54892-foto

Proboszcz zamówił zaś we Wrocławiu duże ścienne obrazy Matki Bożej i odpłatnie rozprowadzał je w rodzinach należących do parafii. Pozyskane pieniądze przeznaczył na ich budowę. Podwyższenie pierwszej i budowa od podstaw drugiej wieży – według projektu Józefa Cimbollka – posuwały się prędko, a strzeliste wieże o wysokości 73 metrów prezentowały się pięknie. Kopułę na pierwszą z nich nałożono pod koniec 1899, zaś drugą wieżę przykryto kopułą 23 lutego 1900 r.

Kościółowi w niezmienionym kształcie udało się przetrwać trudny czas II wojny światowej, choć w wyniku ostrzału artyleryjskiego mocno uszkodzone zostały wieże i dach. Od razu po zakończeniu wojny przystąpiono do naprawy szkód, zaś sam kościół w 1945 r. zostaje ustanowiony prokatedrą nowo utworzonej jednostki administracji kościelnej – Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego ze stolicą w Opolu.

Z okazji millenium chrztu Polski w latach 1963-1966 poddano świątynię gruntownym pracom remontowym, po których nawet na nowo ją poświęcono. W ich wyniku usunięto z nawy głównej m.in. neogotyckie ołtarze boczne, ustawiono pochodzącą z Głucholaz wczesnobarokową ambonę, odsłonięto tynk z części ścian, obniżono posadzkę, zaś cała katedra została dostosowana do wymogów reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II. Dzięki tym zabiegom uwydatniona została gotycka architektura wnętrza, a zarazem lepiej oddany jej monumentalny charakter i klarowność konstrukcji.

Na początku lat 70-tych nastąpiło jedno z najbardziej doniosłych wydarzeń w dotychczasowej historii Opolszczyzny. W dniu 28 czerwca 1972 roku papież Paweł VI wydał bullę, którą ustanowił nowe diecezje w Polsce, w tym również diecezję opolską, a kościół Podwyższenia Krzyża Świętego podniesiony został do rangi katedry. Pierwszym biskupem diecezjalnym diecezji opolskiej został Franciszek Jop. Kanoniczne objęcie diecezji i ingres do katedry nastąpił 17 lipca 1972 roku, w uroczystość odpustową ku czci Matki Bożej Opolskiej. W liście pasterskim wydanym z tej okazji, pierwszy biskup opolski napisał do diecezjan: *„Dzisiaj nasza wielka uroczystość, schodzi się ona ze świętem Matki Bożej Opolskiej, Matce Najświętszej oddaję w opiekę naszą nową diecezję. Umyślnie te dwie uroczystości połączyliśmy w tym dniu, aby oddać diecezję opolską w stałą opiekę Matki Bożej Opolskiej”*.

Katedra Opolska – widok obecny. Zdj. ks. Joachim Kobienia.

Opolska Katedra to nie tylko znaczący pomnik architektoniczny Śląska Opolskiego, ale mają tu również miejsce najważniejsze wydarzenia w życiu diecezji. Przede wszystkim jest ona jednak domem Bożym, do którego wierni przychodzą na modlitwę albo też dzięki całodiennej możliwości spowiedzi zyskują sakramentalne pojednanie.

Najważniejsze daty w dziejach katedry w Opolu

początek XI w. – wg. tradycji powstaje pierwszy kościół pw. św. Krzyża w Opolu

1024 – biskup wrocławski Klemens przekazuje do Opola relikwie drzewa krzyża

1232-1239 – utworzenie kapituły i kolegiaty w Opolu

1295 – ukończenie budowy romańskiej świątyni

1415 – pożar niszczy kościół

1520 – ukończenie odbudowy świątyni

1615 – kolejny wielki pożar trawi kolegiatę

1702 – przeniesienie obrazu Matki Boskiej z Piekar do Opola

1810 – sekularyzacja na Śląsku i zniesienie kolegiaty

1899-1900 – powstają obecne wieże kościoła

1945 – podniesienie kościoła do rangi prokatedry

1963-1966 – wielka renowacja katedry przed milenium Chrztu Polski

1972 – powstanie diecezji opolskiej, kościół zostaje katedrą

21 VI 1983 – koronacja obrazu Matki Boskiej Opolskiej przez Jana Pawła II

Materiały opracowano na podstawie:

Ks. Joachim Kobienia, *Katedra opolska*, Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża w Opolu.

Ks. Stefan Baldy, *Katedra Świętego Krzyża w Opolu. W 700-lecie parafii św. Krzyża*, Opole 1994.

Krzysztof Ogiolda, *Dwie wieże katedry opolskiej zbudowano dopiero na jej sześćsetlecie*, źródło: <http://plus.nton.pl/magazyn/a/dwie-wieze-katedry-opolskiej-zbudowano-dopiero-na-jej-szescsetlecie,11643311>